

Mier pre Náhorný Karabach

Martin Brezina

Dňa 10. novembra 2020 vstúpila do platnosti mierová dohoda o ukončení karabašskej vojny. Šesť týždňov trvajúce boje si vyžiadali tisícky mŕtvych na oboch bojujúcich stranách. Z konfliktu víťazne vzišiel Azerbajdžan, ktorý okrem dobytých území získal priamy prístup k svojej enkláve – Nachičevanu. Rusko potvrdilo svoju dominantnú pozíciu v zakaukazských štátoch a v Arménsku prebiehajú protesty proti súčasnému premiérovi, ktorého vinia z kapitulácie. Pomôže zapojenie ruských mierových síl k trvalému vyriešeniu sporu?

Geopolitické súvislosti

Súčasný konflikt v Náhornom Karabachu má svoje korene na začiatku 20. storočia. V čase, keď sa počas občianskej vojny v Rusku formoval Sovietsky zväz, Arménsko a Gruzínsko viedlo sériu krátkych vojen. Spornými boli oblasti Zangezur, Nachičevan a Náhorný Karabach, ktorý Arméni považujú za svoje historické územie. S rozšírením sovietskeho vplyvu aj do zakaukazských štátov a vyhlásením sovietskych republík v Arménsku a Gruzínsku boje utíchli, aj keď nespokojnosť obyvateľov na oboch stranách pretrvávala. Kavbyro (Kaukazská komisia), ktorej vtedy predsedal Stalin, na svojom zasadnutí v máji 1921 rozhodla o pričlenení Nachičevanu a Náhorného Karabachu k Azerbajdžanu a Zangezuru (ktorý oddeľuje Nachičevan od Azerbajdžanu) k Arménsku. Rozhodnutie pripojiť Náhorný Karabach k Azerbajdžanu súviselo podľa niektorých historikov so snahou Sovietov nakloniť si Turecko. V roku 1923 bola v rámci Azerbajdžanskej SSR vytvorená Náhorná karabšská autonómna oblasť (NKAO). S takýmto riešením však nebola spokojná ani jedna zo strán. V nasledujúcich desaťročiach došlo proti tomuto rozhodnutiu opakovane k masovým protestom v Arménsku. Na druhej strane začal Azerbajdžan s dearmenizáciou NKAO v snahe obmedziť jej funkčnosť. Očakávaný výsledok sa ale nedostavil. Koncom 70. rokov sa k arménskej národnosti v NKAO hlásilo stále viac ako 75% obyvateľov.

Počiatok moderného konfliktu

Situácia začala eskalovať až na prelome 80. a 90. rokov, kedy sa neúprosne blížil koniec Sovietskeho zväzu. V NKAO prebehlo neoficiálne referendum, v ktorom sa väčšina obyvateľstva vyslovila za pripojenie k Arménsku. Azerbajdžanci z vtedajšieho NKAO sa v reakcii na výsledok referenda dostali v meste Askeran do roztržky s Arménmi, ktorá si vyžiadala životy dvoch mladých Azerbajdžancov. Zastreli ich policajt, zhodou okolností Azerbajdžanec. Táto udalosť vyvolala v Azerbajdžane v roku 1988 pogrom v meste Sumgait, pri ktorom rozzúrené davy Azerbajdžancov začali zabíjať arménsku menšinu a rabovať a plieniť ich domy a obchody. V arménskych mestách Spitak a Gurgak došlo k odvety útokom, avšak bez strát na životoch.

Súčasný konflikt v Náhornom Karabachu začal v roku 1991 vyhlásením nezávislosti. Azerbajdžan reagoval zrušením jeho štatútu autonómnej oblasti a poslal tam armádu. Dovtedy neozbrojenému Náhornému Karabachu prišla v roku 1992 na pomoc arménska armáda a prepukla vojna, ktorá trvala až do mája roku 1994. Arménsko vo vojne zvíťazilo

Zangezur, Nachičevan a Náhorný Karabach, Arméni považujú za svoje historické územie.

Oslabenie ZSSR a vyostrovanie násilností vyústilo v roku 1991 do vyhlásenia nezávislosti Náhorného Karabachu.

a okrem Náhorného Karabachu sa mu podarilo obsadiť Lačinský koridor, ktorý ho s ním prepája a tiež ďalšie územia v Azerbajdžane. Vo výsledku sa Arménsku podarilo obsadiť približne pätinu územia Azerbajdžanu. Celkovo si vojna v Náhornom Karabachu vyžiadala tisíce životov a vytvorila státisíce utečencov a vnútorne vysídlených osôb na oboch stranách.

Prakticky od jeho vzniku bol konflikt v Náhornom Karabachu poznačený aj zahraničnou ľudsko-materiálnou podporou znepriateľených strán. Počas vojny v Náhornom Karabachu dodávalo Rusko zbrane do oboch krajín, prioritne však do Arménska, vďaka čomu sa Arménom podarilo zvrátiť priebeh vojny v ich prospech. Takisto na oboch stranách bojovali ruskí žoldnieri. Na strane Azerbajdžanu ale dokonca aj afganskí mudžahídi, Čečenci, či Turci.

V máji 1994 sa za pomoci ruských vyjednávačov podarilo dosiahnuť prímerie, ktoré s menšími epizódami pohraničných stretov trvalo až do roku 2016, kedy došlo k väčšiemu stretu, ktorý sa zapísal do dejín ako Štvordňová vojna. Ako napovedá názov, trvala iba štyri dni, no vyžiadala si desiatky obetí. Pri tejto vojne taktiež došlo k použitiu ťažkých zbraní, či použitiu izraelských „kamikaze“ dronov Harop na strane Azerbajdžanu. Azerbajdžan vtedy vzišiel z konfliktu ako víťaz. Podarilo sa mu posunúť hranice frontovej línie hlbšie do územia Náhorného Karabachu (hoci len o kilometer), čo mu pomohlo prekonať porazeneckého ducha z predošlej vojny zo začiatku 90. rokov.

V roku 2018 prebehla v Arménsku „zamatová revolúcia“, kedy sa premiérom stal opozičný poslanec Nikol Pašinjan, čo u niektorých vzbudilo nádej pre obnovu dialógu a normalizáciu vzťahov s Azerbajdžanom. Na stretnutí lídrov krajín zoskupenia Spoločnosti nezávislých štátov v tadžickom hlavnom meste Dušanbe, prezidenti Arménska a Azerbajdžanu po prvýkrát osobne diskutovali o Náhornom Karabachu. Prezidenti sa zhodli, že je potrebné ukončiť porušovanie prímeria. Vo svojom vyhlásení sa tiež dohodli na vytvorení priamej komunikačnej linky medzi Arménskom a Azerbajdžanom.

Umiernená rétorika a dialóg vytvorený medzi vysokopostavenými predstaviteľmi Arménska a Azerbajdžanu umožnili ďalšie stretnutie prezidentov týchto krajín v marci 2019 pod záštitou Minskej skupiny OBSE. Na stretnutí sa lídri dohodli iba na pár konkrétnych opatreniach, avšak vo všeobecnosti išlo o opätovné zaviazanie sa k dodržiavaniu prímeria a zdôraznenie nutnosti vytvorenia priamej komunikačnej linky medzi Jerevanom a Baku.

Urovanie na obzore?

V nedeľu 27. septembra vypukli v Náhornom Karabachu najhoršie boje od prímeria z mája 1994. Nie je úplne jasné prečo a ako k ozbrojeným stretom došlo, najmä pre absenciu medzinárodných pozorovateľov, či mierových jednotiek, ktoré by dohliadali na situáciu pozdĺž tzv. kontaktnej línie. Zároveň bola pozornosť tradičných mediátorov odklonená, pretože čelia v súčasnosti veľkým výzvam vo vlastných krajinách. Okrem globálnej pandémie sú to v prípade USA prezidentské voľby, v prípade Ruska protivládne demonštrácie v Bielorusku a v prípade EÚ Brexit. Arménsko s Azerbajdžanom sa navzájom obviňovali z eskalácie, pričom k napätej situácii sa už vyjadrili aj lídri iných krajín. Francúzsky prezident Emmanuel Macron z eskalácie obvinil Azerbajdžan, zatiaľ čo jeho turecký náprotivok Recep Tayyip Erdoğan zo zhoršenej situácie viní Arménsko.

Na tom, že s ofenzívou začal Azerbajdžan, sa poväčšine zhodujú aj politickí komentátori a analytici. Všetko nasvedčuje tomu, že vojenské ťaženie mali vopred dobre naplánované a s veľkou pomocou Turecka, ktoré ho kryje politicky aj vojensky. Prezident Azerbajdžanu

Napriek viacerým pokusom o dodržiavanie prímeria konflikt na jar 2020 opäť eskaloval.

Do riešenia konfliktu sú zaangažované aj cudzie štáty, najmä Rusko a Turecko.

Ilham Alijev povedal, že jedinou podmienkou pre prímerie bude absolútne stiahnutie arménskych jednotiek z náhornokarabašského regiónu.

Vyššia technologická úroveň a pripravenosť azerbajdžanskej armády nakoniec rozhodla o výsledku vojny. Šesť týždňov trvajúce boje niesli všetky prvky modernej asymetrickej vojny. Okrem podpory zo strany Turkov sa po boku Azerbajdžancov údajne objavili aj sýrski džihadistickí žoldnieri. Azerbajdžan pri bojoch využíval aj drony a informačné technológie, ktoré mu poskytli detailné informácie, vďaka ktorým vedel vykonať veľmi presné útoky.

Zatiaľ čo v Azerbajdžane je prezident Alijev oslavovaný ako národný hrdina, v Arménsku žiadajú nahnevaní občania demisiu premiéra Pašinjana. Dohodu o ukončení karabašskej vojny mnohí vnímajú ako kapituláciu Arménska. Súčasťou dohody je „zabetónovanie“ hraníc v súčasnom stave. To znamená, že dobyté oblasti, vrátane strategicky významného mesta Šuši, pripadnú Azerbajdžanu. Etnickí Arméni obývajúci tieto oblasti tak boli nútení opustiť svoje domovy. V dohode sa Jerevan vzdáva kontroly nad malými oblasťami v Azerbajdžane, ktoré sú obývané etnickými Arménmi. Ďalej sa zaviazal pre Azerbajdžan vytvoriť koridor cez svoje územie do Nachičevanu a umožniť OSN, aby dohliadala nad návratom vnútorne vysídlených osôb na dobyté územia. Či zavedenie ruskej päťročnej mierovej misie (s viac alebo menej zjavnou spoluúčasťou Turecka) umožní vyriešenie tohto dlhoročného konfliktu, ostáva otázkou.

Článok vyšiel v rezortnom časopise Obrana 12/2020.

Materiál prezentuje názory autora a Analytického útvaru MO SR, ktoré nemusia odzrkadľovať oficiálne názory a politiky Ministerstva obrany SR. Cieľom výstupov AÚ je podnecovať a zlepšovať odbornú a verejnú diskusiu na aktuálne témy v oblasti obrannej a bezpečnostnej politiky štátu. Práca neprešla jazykovou úpravou.